

Budai Rófar

A B. Zs. H. Budai Körzetének Havi Lapja * 2023. október * 5784. Tisri-Hesván * XXV. évfolyam 7. szám

Ros Hásáná 5784

Dr. Verő Tamás:
Ros Hásáná 5784
1. oldal

Imaidők és Jahrzeitok
2. oldal

Háztáji Hírek
Porosz Péter:
Megköötözve
3. oldal

Nincs több eltussolás
4. oldal

Szabó Réka:
Elment Fahidi Éva
5-6. oldal

Menachem Keren-Kratz:
A magyar háttérű rabbik... I.
6-8. oldal

Ayala Raz:
Gottlieb Lea
9-11. oldal

A Micve Klub programajálójá
11. oldal

A Micve Klub októberi
programja
12. oldal

„Boldog az ember, aki nem járt gonoszok tanácsán, sem vétkesek útján nem állt, sem csúfolók ülésében nem ült; hanem az Örök-kévaló tanában telik kedve és az ő tanáról elmélkedik nappal és éjjel. Olyan lesz, mint vízerek mellé ültetett fa, mely gyümölcsét megadja a maga idejében, és levele nem hervad el; És mindenben, amit tesz, szerencsés lesz.” Ezekkel a szavakkal kezdődik a Zsoltárok könyvének első fejezete.

Vallásokat, filozófusokat, tudományos kutatókat és talán minden embert egyaránt foglalkoztat a kissé közhelyes, de annál nehezebben megválaszolható kérdés: mi a boldog élet titka? Mindenki gondoljon most három dologra, ami bosszantja őt, aztán három dologra, ami aggasztja. Nem hiszem, hogy nagyon kellett törni a fejünket a válaszon, inkább csak válogatni a hosszú listáról, az idegesítő szomszédától kezdve a globális felmelegedésig. De ha azt mondom, hogy most mindenki gondoljon három olyan dologra, amelyek igazán örömteli perceket okoznak, olyan tevékenységekre, amelyek pozitív energiával töltenek fel, azon már többet kell töprengenünk és rövidebb listáról válogatnunk.

A héber „szimcha”, azaz öröm szó sokszor szerepel a szent szövegekben ünnepeink kapcsán, mint például *szukot* nevéhez fűződve: *zmán szimhátenu* (örömködésünk ideje), *szimhat tora* - a tóra örömmünnepe, az esküvőkön a hét áldás egyike: „*kol szászon vekol simhá, kol hátán vekol kálá*”, vagy akár a jól ismert dal: „*micvá gádolá lihíot beszimhá*”, vagyis nagy micva örömben lenni. Ugyanakkor az „*oser*” szó, melynek jelentése boldogság, csak elvétve szerepel az írásokban. Vajon miért tulajdonít a zsidóság sokkal nagyobb jelentőséget az örömteli létnek, mint a boldogságnak? Egyáltalán mi a különbség közöttük?

A híres író, *Salinger*, úgy fogalmazott, hogy a boldogság szilárd halmazállapotú, az öröm pedig folyékony... Én úgy fogalmaznék, hogy a boldogság inkább egy belső attitűd, amit bentről kifelé sugárzunk, míg az öröm külső hatásra, kintről halad befelé. Talán a zsidó hagyományban a szimha, vagyis az öröm, azért hangsúlyosabb, mert azt tudjuk befolyásolni. A mi döntésünk, hogy keressük, és megtaláljuk a szá-

munkra örömteli pillanatokat. Elmelehetünk zsidó közösségi ünnepségekre, hallgathatunk zenét otthon vagy koncerten, utazhatunk, sportolhatunk, finomakat ehetünk, támogatathatunk jótékonyági szervezeteket vagy éppen feltölthetünk a természetben. De vajon ebből az következik-e, hogy a boldogságunkat viszont nem tudjuk befolyásolni? Csak az ideig-óráig tartó örömteli pillanatokat?

A *Harvard* egyetemen végezték el az eddigi leghosszabb, 85 éve tartó kutatást, az emberek boldogságáról. Jelenleg *Robert Waldinger* pszichiáter és egyben zen pap vezetői, aki összefoglalta, milyen következtetésre jutott a 724 ember életútjának tanulmányozásában. A kutatók végig követték az egész életüket, ahogy némelyikük végig járta a társadalmi ranglétrát lentől egészen a csúcsig, vagy éppen fordított irányba. Beszélgettek velük otthonukban, nyomon követték az egészségi, fizikai és lelki állapotukat, karrierjüket, szerelmi és családi életüket, videóra vették őket, amint családtagjaikkal beszélgetnek. De mivel a boldogság nem mérhető és mértékegysége sincs, egy egyszerű módszert alkalmaztak. Tanulmányozták visszamenőleg az emberek helyzetét, amikor 50 évesek voltak. Visszakeresték, hogyan éltek, miket csináltak, milyen volt a szociális életük, és azt vizsgálták, hogy életük mely területén, milyen tényezők vetítették előre leginkább azt, milyen idősoruk lett. Keresték azt a közös pontot azokban az emberekben, akik idősebb korban könnyen vették az esetleges betegségeket, aktívak maradtak és meg voltak elégedve az életükkel. Életük távolról sem volt gondtalan, de sokkal könnyebben képesek voltak megküzdenni a nehézségekkel, mint kortársaik.

Kiderült, hogy nem az anyagi helyzet, nem is a koleszterin szint, nem a munkájukban elért sikerek, nem az étkezési szokásaik, de még csak nem is a fizikai állapotuk mutatott előre a jövőbe. Az egyetlen tényező, ami egyértelműen kihatott a későbbi életükre, az volt, hogy mennyire voltak 50 évesen elégedettek az emberi kapcsolataikkal. Az egyértelmű üzenet, amire a kutatók jutottak, hogy az emberek boldogságá-

Folytatás a 4. oldalon

☆ Imaidők ☆

2023. év októberi imarendje - 5784. Tisri-Hesván

Október	01. 10.00	vasárnap	Szukot 2. napja (gyertyagyújtás: 19.09)	Tisri	16.
	02. 10.00	hétfő	Szukot 3. napja		17.
	05. 07.02	csütörtök	Szukot 6. napja (4. félünnep) - reggeli ima		20.
	06. 07.01	péntek	Hosáná rábá (fűzfaágak leveleinek lecsapkodása)		21.
	06. 18.30	péntek	Erev Smini Aceret (gyertyagyújtás: 17.56) - Kabalat szabat, kiddus		21.
	07. 10.00	szombat	Smini Aceret - Ünnepi ima, MAZKIR (Hávdálál:18.57)		22.
	07. 18.30	szombat	Erev Szimhat Tóra - örömmünnep, tánc, cukor		22.
	08. 10.00	vasárnap	Szimhat Tora - Tóra örömmünnep, tánc, cukor (Hávdálál: 18.37)		23.
	09. 18.30	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		24.
	12. 10.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		27.
	13. 18.30	péntek	Kabalat szabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.42)		28.
	14. 10.00	szombat	Ünnepi ima - BERESIT (Hávdálál: 18.44)		29.
	16. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima	Hesván	01.
	19. 10.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		04.
	20. 18.30	péntek	Kabalat szabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 17.29)		05.
	21. 10.00	szombat	Ünnepi ima - NOE (Hávdálál: 18.32)		06.
	23. 07.02	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		08.
	26. 07.02	csütörtök	Sahrit - Reggeli ima		11.
	27. 18.30	péntek	Kabalat szabat, szombat fogadása, kiddus (gyertyagyújtás: 16.17)		12.
	28. 10.00	szombat	Ünnepi ima - LEH LEHA (Hávdálál: 18.20)		13.
	30. 07.02.	hétfő	Sahrit - Reggeli ima		15.

Jahrzeitok

A Jahrzeit-Táblán szereplő elhunytak nevei az 5784. év Tisri-Hesván (október) havában

Földes Gyula
Schlanger Adolfné
Zeif Anita
László István
Székely Pálné
Kertész Ferenc
Gráner Sándor
Gráner Sándorné
Lilcsi
Manyó
Dr. Medgyesi Iván

Október 04.
Október 03.
Október 10.
Október 06.
Október 11.
Október 08.
Október 13.
Október 11.
Október 11.
Október 11.
Október 14.

Gábor Tibor
Tarnay Györgyné
Klein Jenő
Dr. Fuchs László
Halász Miklós
Russ Sándor
Székely Andorné
Schwarcz Jakob
Dénes Györgyné
Dr. Rác Egon

Október 25.
Október 23.
Október 27.
Október 27.
Október 18.
Október 28.
Október 16.
Október 24.
Október 27.
Október 31.

Megújult stílusban, de a régi lelkesedéssel várjuk a 3-10 éveseket a *Frankelben* az Istentisztelet ideje alatt. Lesz játék, sok mozgás, kis tanulás és persze sábi spirit gertyagyújtással és kalácscsal. A foglalkozásokat *Sebdenics Barnabás* és *Hegedűs Dávid* tartják. Kezdés: 18.30 órakor a *Mezüze Klubban*. Minden gyerkőcöt szeretettel várunk!

☆☆☆

Hitközségi kultuszjáradék!

Tisztelettel kérjük hittestvéreinket, hogy akik még nem fizették be a 2023. évre szóló kultuszjáradékukat, fizessék be (iroda, átutalás, csekk). Köszönjük szépen!

☆☆☆

Szomorúan tudatjuk, hogy hittestvérünk, *Halász Éva* eltávozott az élők sorából. Emlékéből fakadjon áldás!

☆☆☆

2023. szeptember 10-én a *Farkasréti Izraelita Temetőben* volt *Kovács Gáborné* sírköavatása, melyet *Dr. Verő Tamás* főrabbi

Háztáji Hírek

avatott. Z"l

☆☆☆

Nagy öröm volt számunkra, hogy *Erev Ros Hasanakor* velünk köszöntötte az újévet

David Pressman, az Egyesült Államok magyarországi nagykövete. A nagykövetség Facebook oldalán a következő üzenetet írta:

„Megtiszteltetés volt, hogy családommal részt vehettünk ma este a *Frankel Zsinagóga Ros Hásáná* ünnepén. Kívánom, hogy az új év közelebb hozza egymáshoz az Egyesült Államokat és Magyarországot. Mindenkinnek, aki tartja az ünnepet: *L'Shana Tova*.” - *David Pressman* nagykövet.

☆☆☆

Terveink

Hamarosan kirándulást szervezünk vonattal *Vácra*, ahol megtekintjük többek között a felújított zsinagógát, a *Tragor Ignác Múzeumot* és a szép főteret. Ezt követően is szervezünk majd különböző kirándulásokat, *Heksch Éva* és *Heksch Imre* közreműködésével. Részletek a következő lapszámban és a www.frankel.hu honlapon.

☆☆☆

Megkötözve

Még augusztusban, a magát önjelölt módon minden magyarországi zsidók képviselőként egységesen ellátóként aposztrofáló zsidó kiségyház a budapesti *Duna* rakpartján lévő *Cipők* emlékhelynél, kirívó-kihívó-magamutogató módon, a választásokat megelőző kampányidőszakban használatos támadó állítást fel. Céljuk minden bizonnyal az emlékhelyet felkereső (elsősorban a) zsidók, de a nemzsidók (is) megcélózása, megállítása, hogy (jobb híján) önreklámozás gyanánt átadják, feltekerjék a *tfilint*.

Ezen izléstelen akció csupán hüho, látványosság számba megy (ezt erősíti az említett stand is), hiszen a *tfilint* tekergetővel közös mosolygó, de inkább egy „jólsikerült” kép érdekében nevetgélő nemzsidó turistákkal mutogatja magát (mai beszédül: szelfi) e *business* egység erre a célra ide delegált tagja. E megmagyarázhatatlan magamutogatással megalázó helyzetbe sodorja a zsidóságot (nem csupán a magyarországiakat), az áldozatokkal szemben szenvtelenséget mutat, mely egyetlen dologra alkalmas: előkerülhet a már bevált, antiszemizmust erősítő sablonmegítélés, mely szerint „ezek a zsidók mindenre képesek”. Pedig e hely a szégyenteljesen legyilkolt zsidókra emlékeztetés helyszíne. Legfőképpen a gaztetteket felidéző, és az éppen ezért kegyeletből odalátogató zsidók számára fontos, akik talán valamelyik meggyilkolt felmenőjükre, rokonukra, ismerősükre, de akár csak a névtelen áldozatokra

szentelve az időt, megemlékezve keresik fel e helyet. Való igaz, érkeznek ide számmal nemzsidó turisták is, akik megismerhetik, láthatják, az idegenvezető által elbeszélve megtudhatják, hol történt a gyalázat. Mosolyognak itt nincs helye!

A *tfilin* *Izrael* és az Örökkévaló összetartozásának, kapcsolatának megjelenítésére szolgál zsidóknak! Groteszk, éppen ezért nem a borzalmas gyilkosságokra emlékezés-emlékeztetés helyszínére való a *tfilint*, nem is titkoltan érdekességként, vizsgás célra felhasználni, mint egy látványosság részeként vásári kikiáltóként mutogatni, kínálgatni: itt látható a *tfilin*, melyet itt lehet feltekeríteni!

Ami számomra tulajdonképpen a leginkább elfogadhatatlanná teszi a *tfilin*-akciót, annak oka, hogy a *Cipők* emlékhelyen és a rakpart más részén is a zsidókat a fagyosan hideg Dunába ölését olyan aljas módon esztették ki az aljas, gyilkos pribékek, hogy löszertakarekosságra hivatkozva, de leginkább a kegyetlenség fokozására a kettő-három, olykor négy áldozatot kezükkel fogva

cipőfűzővel, dróttal összekötözték, és „csak” egyiküket lötték le, aki a hozzákötözött hitsorsos társait a jéghideg vízbe magával rántotta a fulladásos szenvedő halálba. A kezek összekötözése nagyonis emlékeztet a *tfilin* feltekerésére...

A súlyos, megbocsáthatatlan gaztettek helyszínén kegyeletlenség a *tfilin* felhelyezése, mely ráadásul a nemzsidók részére nem jelent érzelmi feltöltődést, kötődést, kapcsolatot a nem is saját hitükkel; a *tfilin* használatának szakrális színtere van, csakis ott és csakis zsidók számára van jelentése!

A *tfilin*: „És legyen neked jeliül kezeden és emlékiül szemeid között, hogy legyen az Örökkévaló tana a te szádban, mert erős kézzel vezetett ki téged az Örökkévaló Egyiptomból.”

Megjegyzés: Minden zsidónak feladata azon igyekezni, hogy kifejezze, sőt demonstrálja a zsidóság együvé tartozását függetlenül attól, milyen irányzat híve, zsinagógába jár-e, vagy csak megőrzi zsidóságát, függetlenül az általuk képviselt zsidók létszámától. Nem lehet az az akarása azon „üggyödni”, hogy önös célok érdekében magát mások kárára megkerülhetetlennek tüntesse fel, más áramlatokat lekiicsinyelve és fondorlattal bekebelezze; így ezzel megtörje a már évezredek óta szükségként megélő, ám nem mindig sikeres törekvést, mely semmi másról nem szól, mint a fennmaradást, a megmaradást...

Porosz Péter

Folytatás a 1. oldalról
nak és egészségének kulcsa a minőségi emberi kapcsolatainkban rejlik.

Itt fontos megjegyezni, hogy nem a kapcsolatok mennyisége, hanem a minősége számított, hiszen közismert tény, hogy tömegben, napi 1000 like-ot kapva is lehet magányos az ember. Külön kiemeli a kutató, hogy a minőségi emberi kapcsolat nem zárja ki a veszekedéseket, amíg a két ember bizalmi kapcsolatban van és számíthatnak egymás támogatására.

Persze álszentség lenne azt állítani, hogy az anyagi, materiális javak nem járul-

nak hozzá nagyban egy kiegyensúlyozott élethez, sőt, a boldogsághoz is közelebb tudnak vinni. Mint említettem, az oszer héber szó *aleff*-el az elején, boldogságot jelent.

Azonban ájinnal írva a jelentése: gazdagság. Hangzásra szinte teljesen egyeznek (csak a keleti zsidók tudnak különbséget tenni a két betű kiejtésénél), így az „oszer v'oser” szópáros összenőtt és közkedvelt esküvői jókívánság lett, sőt, még a mesék világába is beépült a „boldogan éltek még meg nem haltak” héber megfelelőjeként.

Ezekben a pillanatokban köszönt be az

5784. zsidó esztendő. Szenteljük ezt az évet az emberi kapcsolataink elmélyítésére. Tudatosan törekedjünk az aktív közösségi életben való részvételre, figyeljünk oda egymásra, töltsünk több időt a kellemes dolgokkal, és kevesebbet a bosszankodással. És bár a Harvard egyetem professzorai nem pont erre a következtetésre jutottak, nekünk azért mindkét oszer v'oserből jusson bőven! Ehhez kérem most az Örökkévaló áldását.

Dr. Verő Tamás
főrabbi

A beszéd Erev Ros Hasanakor hangzott el a Városmajori Szabadtéri Színpadon

Nincs több eltussolás

Hivatalosan is kivizsgálják a náci táborban történeteket

Hivatalos vizsgálat indul a Csatorna-szigeteken, azon belül az Alderney szigetén egykor működő náci koncentrációs tábor történetével kapcsolatban. Ebből kiderülhet, hogy jóval nagyobb számban halhattak meg ott zsidók és más rabok, mint korábban gondolták, írja a *Guardian*. A francia partoktól látótávolságnyra levő Csatorna-szigetek a brit korona alá tartozó területnek minősülnek, de nem képezik az *Egyesült Királyság* részét.

Foglyok vonulnak Alderney szigetén

Alderney szigetén az SS két táborát tartott fenn a második világháború során. Az újabb kutatások szerint ezeket gyilkoltak meg itt és temettek tömegsírbá. Dame Margaret Hodge, a Munkapárt parlamenti képviselője, akinek az édesapja a náci üldöztes elől menekült Németországból Angliába, üdvözölte a kutatást:

„Itt az ideje, hogy az angol kormány és a Alderney-szigetek hatóságai szembenézenek azzal a rettenettel, ami brit földön történt. Nem lehet tovább hazudozni és takargatni a történeteket.”

A kutatást vezető Lord Pickles elmondta, hogy rendkívül fontos, hogy a kutatás eredményeit mindenki megismerje. Állítása szerint olyan különbségek vannak az áldozatok korábban vélt száma és a valós adatok között, hogy azt feltétlenül mindenkinek tudnia kell, hogy nemzetközi szakértők bevonásával megindulhasson a megfelelő párbeszéd. Hamarosan az Egyesült Ki-

ráltság veszi át a világ 35 országát egyesítő Holokauszt Emlékezete Szövetség vezetését, és ez a most bejelentett vizsgálat részben ehhez a szerepkörhöz kapcsolódik.

A brit szigetek közül az egyetlen terület, melyet a német hadsereg megszállt, a Csatorna-szigetek voltak, miután Churchill 1940 nyarán úgy döntött, hogy nem tudja megvédeni a szigeteket. Alderney brit lakosságát evakuálták, a náci gyilkológépezet pedig hatalmas börtönné és munkatáborrá alakította a szigetet. A rabok túlnyomó többsége orosz vagy ukrán volt, akiket a Szovjetunió németek által megszállt területeiről szállítottak Hitler parancsára az úgynevezett „atlanti fal” helyi szakaszának megépítésére a szigetre. Rajtuk kívül számos zsidót, észak-afrikait és spanyol republikánust is ide deportáltak.

A rabok közül sokakat a „Vernichtung durch Arbeit”, vagyis a munka általi megsemmisítés módszerével gyilkoltak meg, másokat megkínóztak, agyonlőttek vagy megmérgezték, a betegeket és munkaképteleneket pedig a megszállt európai országokban létrehozott megsemmisítő táborokba küldték. Az Alderney szigeten meggyilkoltak számát régóta vitatják a tudósok. A legóvatosabb becslések hétszáz és ezer közé teszik azok számát, akik itt vesztették életüket, ám Pickles vizsgálata alapján ez a szám több ezres nagyságrendű. A hivatalos adatok szerint összesen nyolc zsidó halt meg a szigeten, de az új vizsgálat szerint akár ezer zsidót temethettek itt tömegsírokba. A vizsgálatot sürgetők szerint akár több ezer is lehet a zsidó áldozatok száma.

Egy zsidó kutató, Marcus Roberts, aki évek óta kampányol az Alderney-n történt szörnyűségek feltárásáért, azt mondta:

„Még mindig rengeteg a kérdés azzal kapcsolatban, hogy mi történt Alderney-n

és ki mit tudott erről. Túl sok ideje tart, hogy egyesek inkább félrenéznek abban a reményben, hogy majd elvonul a veszély. Remélem, hogy a mostani vizsgálat választ ad és némi igazságot szolgáltat az áldozatoknak.”

Dr. Caroline Sturdy Colls, a Staffordshire-i Egyetem professzora képalkotó technológia alkalmazásával azonosított két tömegsírt a szigeten.

Barakkok a fogolytáborban

„A zsidókat hasonló körülmények között tartották fogva itt, mint máshol Európában. Az Alderney-n található táborok annak a hálózatnak a részét képezték, ahol a zsidókat bebörtönözték és durva büntetésekkel sújtották, napjaikat borzalmas munka- és életkörülmény, valamint kínzás jellemezte.”

A Alderney-n elkövetett háborús bűnökért soha senkit nem vontak felelősségre. Az első újságíró, aki a szigeten történt borzalmakkal foglalkozott, Solomon Steckoll volt, akinek úttörő kutatásait 1982-ben publikálták. Ebben az is szerepelt, hogy Alderney parancsnokát, Carl Hoffmant a híresztelésekkel ellentétben nem adták át a szovjet hatóságoknak és nem végezték ki Kijevben, hanem 1948-ban brit fogságban őrizték, majd visszaengedték Németországba, ahol ágyban, párnák közt halt meg 1974-ben. Az angol kormány bár kezdetben tagadta, később kénytelen volt elismerni a tényeket.

Forrás: zsidó.com

Tegnap reggel elment *Fahidi Éva*. Nagyon fáj.

Tudtuk persze, hogy egyszer ez lesz. Hogy egyszer nélküle kell majd a világnak lefeküdni, aztán felkelni, és aztán már így tovább. Hogy senki nem tud örökké elegáns, pimasz módon a halál szemébe kacagni, és ellentmondást nem tűrően a tartozását követelni: hány korán elvett életért cserébe kell még időt adnia. Mert Évának annyi mindenki helyett kellett élnie.

Felrúgott mindent, amit egy 90 éves emberről gondolnál. Belevágott velünk egy tánc-színházi előadás, a *Sóvirág* próbafolyamatába, három hónapnyi mindennapos próbák, eleinte tréningezés, játék, kreativitás, táncolás, majd gyakorlás és szöveg tanulás - a saját élete, a saját szavai lettek szövegkönyvvé -, és utána az évek alatt 95-ször játszotta el a *Vígszínházban*, vidéken és külföldön a 100 perces darabot, *Cuhorka Emesével* az oldalán. Ráadásnak szerelmes lett, ami végül viszonzásra talált, és az utolérhetetlen *Andrási Andor* elválaszthatatlan társa lett.

Fahidi Éva

Nézem róla a 70-80 éveskorában készült fotókat: keményebb volt, távolságtartóbb. 90 éves korára gyönyörű lett: ragyogó, meleg mosolyú, ezer árnyalatú kék szemében a fájdalom mellett huncut életkedv. Megharcolta magával, amit meg kellett - nem adta fel. Az utolsó pillanatig párbeszédben maradt a traumáival. És megérkezett valahova, amitől gyógyító volt a közelsége lenni, és mi folyamatosan fürödtünk az őt körülvevő melegségben és reményben. Nem tudom ezt jól elmagyarázni.

Annyira hálás vagyok, hogy vele lehettem. Hogy olyan közelről ismerhettem, hogy annyi időt töltöttünk ismerkedésben, kíváncsiságban, alkotásban, napi küzdelmekben, táncban és persze evés-ivásban, csevegésben, utazásban. Jó alibi volt a Sóvirág próbafolyamata: igazából nekem ajándék. Hogy figyelhettem őt, és őket együtt Emesével. Feltétlen bizalmat adott nekem, Emesének, lubickolt a függetlenek világában, imádta a *Jurányit*, büszkélkedett

a *Tünet Együttessel*. Nem ismertem hozzá fogható embert. Annyira akartam, hogy mindenki lássa őt - ne csak a szavait hallják, olvassák az emberek, de érezzék át őt, a testét, a mozdulatait, Emesével való viszonyán keresztül. Ezért vágtam bele a *Sóvirágba*, és utána életem legnehezebb alkotásába, *A létezés eufóriája* című dokumentumfilmbe. Köszönöm mindenkinek, aki dolgozott a két alkotásért, aki segített, aki támogatott.

Éva mindig kimondta a dolgokat úgy, ahogy vannak. Önmagáról, az életéről, a világról. Ismerte, és vállalta magát - és ez olyan felszabadítóan hatott! Nincs köntörfalazás, udvariaskodás. „*Gyakorlatilag süket vagyok, beszélj hangosan*” - kezdte az ismerkedést. „*Belém több exhibicionizmus szorult a kelletténél*” - mondta, és vigyorgott. Nem szégyellte, hogy szeret szerepelni. Nem szégyellte, hogy szeret enni - olyan éhes tudott lenni, mint egy kamasz fiú. Nem szégyellte, hogy annyira fontos neki a szépség, a testiség. Közel mert menni és közel mert engedni embereket magához. Intimitást tudott teremteni, érzékiséget - a teste mindig nagyon erősen jelen volt mindenben. Szépnek láttam, egyszerűen sugárzott belőle a szépség - mert olyan egységben, harmóniában volt a testével: nem viselte azt, mint egy ráaggatott jelmezt, hanem benne élt. Ízig-vérig nő volt. A lábát a füléig emelte, a mozdulataiban szárnyalás volt, a még mindig benne élő 16 éves kamaszlány szárnyalása. Akinek még van anyukája. Fantasztikusan tudott beszélni, tömören, súlyosan, érzékletesen, esszenciálisan. Szellemes volt, bölcs, művelt, sziporkázó. Ugyanakkor praktikus háziasszony, elbűvölő családösszetartó, rámenős üzletasszony. Nagyon jól tudott törődni mindennel: magával, a környezetével. Mindenről tudta, hogy a legjobb neki, és a körülötte levőknek: a kávé, a szép ruha, a kényelmes cipő, a növényeknek a föld, a napfény és a víz. Már attól jókedved lett, ahogy láttad őt előkészülni az evéshez, vagy egy eseményhez.

Rengeteget tudott a Holokausztról - minden könyvet elolvasott, minden múzeumot, filmet megnézett, még azt a filmet is, amiben a németek a *Zyklon-B* gázzal libákon kísérleteztek. Megnézte, hogyan haltak meg a libák, csak hogy pontosan elképzelhesse, hogyan halt meg az édesanyja, és a kishúga, *Gilike*. De e mellett rengeteget tudott az emberi lélekről, a saját érzelméről, a trauma természetéről. Szenvtelen volt a szembenézésben, mégis elfogadó és empatikus az érzelmek terén. Köke-

mény tudott lenni, ha levont egy következtetést, és nagyon tudatos, hogy a szerint éljen. Boldog akarok lenni - mondta, és megtanult? elhatározta, hogy...? Nem tudom, hogy csinálta, de nagyon tudott örülni az élet minden apró kis dolgának, hálás volt mindenért, amit az élettől, az emberektől kapott. Szerelmet adott és kapott az utolsó pillanatig.

A gyűlölet csak gyűlöletet szül - mondta. Magán kezdte, megdolgozta a lelkét, hogy ne maradjon benne a gyűlölet csirája sem. A béke, az elfogadás, a szembenézés nagykövete volt.

A *Sóvirág* bemutatója előtt az öltözőben - már épp menni kellett a színpadra - egyszer csak felém fordult: „*Úgy múlt el a családomban... Semmi nem maradt... Mintha nem is lettünk volna. Az a millió sok ember... Maradt a könyvem. Mégis maradt valami.*”

De nem! Valami más is maradt! Elsősorban valami más. Itt van a vállamon, a mellkasomon, és nektek is érzetnek kell. Mert Éva olyan örökséget hagyott ránk, ami mellett nem lehet csak úgy elmenni. És ez mindenkire vonatkozik, akár ismerte őt, akár nem. És nem holnapra, hanem mára vonatkozik. Hogy lehetne elég hangosan mondani, hogy ebben a zajban valami halatszódjon belőle?!

A *Sóvirágban* Cuhorka Emesével

És ez az örökség be kell szívárojon a mozdulatainkba, amikor táncolunk (mert ugye táncolnunk), a döntéseinkbe, ahogy szétválasztjuk a jót a rossztól, de abba is, ahogy minden évben túlradunk azokon a tárgyakon, amiket egy éve nem vettünk kézbe, és hogy nem halogatjuk az éves nagytakarítást, még a függönyöket is leszedjük és ki-mossuk akkor is, ha 90 évesek vagyunk és épp minden nap próbálunk. És örökölni kapunk, hogy örülnünk kell annak, hogy va-

gyunk. És hogy össze kell kapaszkodjunk, meg kell támasszuk egymást. Hogy sírással nem megyünk semmire. És hogy nem szabad gyűlölnünk soha senkit, főleg nem kisé homályos és általánosságban körülírt népcsoportokat, embereket. Kb. ennyi. Na meg a humorunkat sosem szabad elveszítenünk.

Amikor megkérdeztem tőle, hogyan lehetett túlélni *Auschwitz-ot*, azt mondta: „*Nem káromkodtunk.*” Először azt hittem, félreértett valamit. De aztán folytatta: „*Nem nyaltuk ki a tányért.*” Nagyon lassan értettem meg: emberek maradtak. Úgy-hogy van még itt ez az emberség is.

Nyolc éve májusban kezdtük a Sóvirág próbafolyamatát. Folyamatosan aggódtunk érte, óvtuk, lestük: hogy tudnánk megelőzni, elkerülni a bajt. Egy idő után elhittük: nem lesz baj, mindent és mindenkit túlél. Hiszen ő A túlélő. Olyan erő volt benne, annyi tennivalója akadt folyton, és annyira tudta élvezni az életet, hogy a halál egyszerűen nem jött szóba.

Tegnapelőtt voltam nála. Szerettem volna a fejébe látni, érezni, amit érez, helyette csak fogtuk, simogattuk egymás kezét. A csontos, hosszú ujjak. Selymes volt a bőre, mint mindig. De a szeme már tompa volt, és máshova nézett. *Bandival* örültünk, hogy jól evett. Szia Éva, aludj jól. Csak a homlokára adtam csókot, pedig átsuhant a fejemen, hogy igazi Fahidi-féle Jóéjt-pusztit kéne adjak neki: egyet-egyet a csukott szemére, és csak az utolsót a homlokára. De szégyelltem magam.

Nincs senki, aki hasonlít rám - mondta. - *Sem egy felmenőm, sem egy leszármazottam.* Hát itt a feladat: hasonlítsunk rá legalább egy kicsit.

Szabó Réka és a valaha volt Tünet Együttes, a Campfilm és mindazok, akik együtt dolgoztak vele

Fahidi Éva (1925. október 22. - 2023. szeptember 11.)

Fahidi Éva debreceni nagypolgári zsidó családba született 1925 októberében. Bár

szülei 1936-ban kikeresztelkedtek, 1944. április 29-én a Fahidi családot elfogták, gettóba kényszerítették, majd nem sokkal később az auschwitz-birkenauai koncentrációs táborba deportálták. Húgát és édesanyját már a szelekciókor megölték, édesapja a tábori körülményekbe halt bele. Fahidi Éva családjának negyvenkilenc tagja halt meg a holokausztban, 1945. augusztusában egy-szál maga tért haza.

Később nyelvtudásának köszönhetően a külkereskedelemben helyezkedett el, a vészkorszakról 45 év hallgatás után kezdett el beszélni és írni. Emlékiratai 2005-ben *Anima Rerum - A Dolgok Lelke* (2015-től csak: *A Dolgok Lelke*) címen jelentek meg, 2019-ben pedig megjelent *A szerelem alanya és tárgya* című kötete. Fahidi idős korában is aktívan részt vett a közéletben, rendszeresen felemelte hangját a rasszizmus, az antiszemitizmus ellen a nemzetközi és a magyar sajtóban, alapítványokban vállalt szerepet, előadásokat tartott.

Forrás: tunetegyuttes.hu

A magyar háttérű rabbik Izrael vallási életében I.

Bevezetés

1914-ben, az első világháború kitörésének évében megközelítőleg egymillió zsidó élt a történelmi Magyarország területén. Az *Orosz Birodalom* után a magyarországi volt a második legnagyobb létszámú zsidó közösség Európában. Történelmi, politikai és demográfiai tényezők, illetve a magyar királyok zsidókat elutasító politikája, valamint az *Oszmán Birodalom* hódítása is közrejátszott abban, hogy a 18. század elejére a magyar nyelvterületeken szinte egyáltalán nem éltek zsidók. A 18-19. században a magyarországi zsidóság létszáma más európai országokhoz képest, amelyekben a zsidó közösségek jelenléte folyamatos volt, gyors ütemben növekedett.

A zsidó népesség hirtelen növekedésének oka elsősorban a két irányból érkező bevándorlási hullám volt. Az első bevándorlási hullámban a *Habsburg Birodalom* északnyugati, német nyelvű vidékéről érkeztek zsidók, akik a származási helyükhöz közel eső határvidéken telepedtek le. Sokan a hatalmas elnéptelenedett térségeken megnyíló gazdasági lehetőségek miatt vándoroltak a magyar nyelvű területre. A bevándorlók többsége meglehetősen jómódú, az alsó vagy felső középosztályhoz tartozó, mélyen hagyományörző zsidó volt, aki vallásossága mellett általános műveltséggel és nyelvtudással is bírt. Őket a későbbiekben

askenáznak nevezték, legfőbb vallási autoritásuk pedig rabbinikus műve után a *Hatam Szofer* néven emlegetett Mose *Schreiber* volt. Hatam Szofernek a magyar nyelvterületen élő vallásos zsidóságra gyakorolt hatása nemzedékekkel halála után is meghatározó maradt.

Haszidok

Néhány évtizeden belül az askenázok benépesítették a történelmi Magyarország északnyugati területét, elsajátították a helyi beszélt nyelvet, és a magukévá tették a magyar kultúrát. Egy részük délebbre húzódott, és új közösségeket hozott létre többek között Óbudán. Mások még délebbre, az ország belseje felé fordultak. Ezt a folyamatot a vallásgyakorlat fokozatos lazulása kísérte. Az eredeti letelepedési helytől növekvő távolság a szigorú hagyományörző életmód fokozatos elhagyásával járt. Az ország belső területein letelepedő zsidók már nem követték szigorúan a vallás törvényeit, és jellemzően a helyi zsidó reformközösségekhez csatlakoztak. A zsidó templo-

mokban a hagyományostól eltérő, külsőségeiben a keresztény vallásgyakorlathoz hasonló ritust alakítottak ki, ami jelentősen megkönnyítette a zsidók beilleszkedését a többségi társadalomba.

Ez volt a kiéleződő ideológiai harc háttere, amely az újítók, a zsidó reformmozgalom támogatói, illetve a zsidó hagyományörzők, a modernitás és a reformmozgalom ellenzőinek tábora között zajlott. A harctér két oldalán a reformmozgalom prominens képviselője, *Chorin Áron* és a később a magyarországi zsidó ortodoxia egyik atyjaként tisztelt Hatam Szofer álltak. Bár az ortodoxia megpróbált ellenállni a reformmozgalom térhódításának, a magyar nyelvterületen létrejött reformmozgalom, a neológia lett a meghatározó zsidó vallási irányzat. A zsidó bevándorlók másik hulláma az északkeleti térséggel határos *Galíciából* érkezett. A galíciai zsidók többsége a német nyelvterületekről származó zsidóktól eltérően az alacsonyabb társadalmi rétegekhez tartozott, és a világi műveltsége meglehetősen hiányos volt. Legtöbbször a jiddisen kívül semmilyen más nyelven nem beszéltek. A másik fontos jellemzőjük a haszidizmus-hoz való ragaszkodásuk volt. A lakhelyükhöz közeli galíciai haszid udvarok egyikéhez tartoztak, majd később a magyar nyelvterületen létrejött haszid irányzatok követőivé váltak.

A galíciai zsidó bevándorlók többsége a határhoz közeli területeken, Magyarország keleti vidékein és Erdélyben telepedett le, ahol rövid idő alatt virágzó vallási élet alakult ki számtalan haszid imaházzal. A haszid imaházak egyrészt a galíciai rebbe: a sanzi, belzi, vizsnici és szadigurai haszid dinasztia fennhatósága, másrészt a helyi haszid udvarok: a nagykállói, szigeti, szepinkai és dési rebbe befolyása alatt álltak. Máramarosziget vármegyében és a vele szomszédos Kárpátalján a zsidó vallásos gyakorlat ultraortodox irányzata alakult ki. A neológ közösségek, illetve a szekuláris zsidók száma ezeken a területeken elenyésző volt, és a vallási gyakorlatot a szélsőségek jellemezték. Bár az ortodoxia is elkülönült a neológiától, az ultraortodoxok még az ortodoxia fő áramától is elhatárolódtak. Az ultraortodox felfogás szerint az ország nyugati és belső területein gyakorolt ortodoxia megalkuvó, és behódol a modernitásnak. A kárpátaljai ultraortodoxia kiemelkedő alakja a munkácsi rebbe, Sapira Lázár (Haim Eleazar) volt. Sapira szélsőséges nézeteire jellemző, hogy még az ultraortodox rabbikat összefogó Agudat Izrael szervezetet is élesen bírálta.

A központi hatalmak első világháborús vereségét követően Magyarország területének mintegy kétharmadát annektálták. Az elcsatolt területek zsidóságának jelentős hányada ezután is megőrizte magyar-zsidó identitását, és a területre jellemző vallási szemléletet. A második világháború alatt Magyarország visszakapta elcsatolt területei egy részét, ahol zsidók százezrei éltek. Sorsuk azonban a holokausztban megpecsételődött. Mintegy hatszázezer magyarországi zsidót pusztítottak el három hónap alatt. A magyarországi holokauszt túlélői között két nagyobb csoportot különböztethetünk meg. Az első csoportba a holokauszt budapesti túlélőit sorolhatjuk, akik többségükben a neológ hitközségekhez tartoztak. A második nagyobb csoport tagjai az erdélyi túlélők, akik Romániában éltek a Magyarországhoz vissza nem csatolt területeken, illetve akik Romániába szöktek a háború alatt. A második csoport többsége az ortodoxia valamelyik irányzatához tartozott. Mivel Izraelben nem létezett zsidó reformirányzat, a neológ rabbikat nem vonzotta az alija gondolata. Az alijázó neológ zsidók többsége a vallását közösségben nem gyakorló szekuláris réteghez tartozott, töredékük pedig a cionista vallásos csoportokhoz csatlakozott. Emiatt és a holokauszt következtében a neológ irányzat kulturális hagyatéka Izraelben örökös nélkül maradt. Akiket ma Izraelben a „magyar rabbik” vagy a „magyar haszid udvarok” csoportjá-

hoz sorolnak, azok a történelmi Magyarország északkeleti térségéről, leginkább Erdély és Kárpátalja területéről származnak.

A következőkben bemutatott három rabbi a magyar nyelvterület három különböző ortodox irányzatát képviseli. Jehuda Amital (Klein) a mérsékelt askenáz ortodoxia képviselője, Haim Meir Hager a magyar haszidizmus folytatója, Avraham Jichak Kohn pedig a magyar ultraortodoxiához tartozik. Mindhárman jelentős hatással voltak közvetlen társadalmi közegükre, áttételesen pedig az izraeli ortodox és ultraortodox közösség arculatának megformálásához is jelentősen hozzájárultak.

Jehuda Amital (Klein) - a Har Ecion jesiva és a vallásos cionista irányzat balszárnyának vezetője

Klein Jehuda 1924-ben Nagyváradon született, ahol ebben az időszakban Erdély egyik legnagyobb zsidó közössége élt. Szülei az ortodox hitközségben működtek, és ahogy a város zsidó lakosainak többsége, a mérsékelt askenáz ortodoxiához tartoztak. A városban nevelkedő gyerekekhez hasonlóan tanulmányait Klein is a zsidó hagyomány elemi ismereteit megalapozó *héderben* kezdte, később pedig vallási tanulmányaival párhuzamosan néhány évet a hitközség polgári iskolájában is tanult. Tizenhárom éves kora után kezdett abban a nagyvárad *jesivában* tanulni, amelyet a litvániai Mir *jesivában* végzett Haim Jehuda Levi alapított. Mivel a litvániai zsidó oktatás eltért az erdélyitől, Levi *jesivájában* kevesen tanultak. Klein mégsem keresett magának népszerűbb *jesivát*, hanem az évek során Haim Jehuda Levi hűséges tanítványa maradt. A véletlen játszott közre abban, hogy *jesivai* tanulmányai során megismerte az akkori erci főrabbi, Avraham Jichak Kook vallási tanításait, amelyek intellektuálisan nagy hatással voltak rá. A *jesivában* töltött utolsó évek már a második világháború fenyegető árnyékában teltek. Húszéves kora körül munkaszolgálatra hívták be. A holokauszt után családjából az egyetlen túlélőként Bukarestbe, majd Isztambulba utazott. Itt certifikátot kapott, 1945-ben alijázott.

Erecben a Merkaz-Harav *jesivában* tanult, de elégedetlen volt a kis létszámú *jesiva* tanulmányi színvonalával. A *Hevron* *jesivában* folytatta a tanulmányait, majd csatlakozott a *Haganához*. Amikor a nyári tanulmányi szünet idején munkát keresett, *Pardesz-Hannába* vetődött, ahol megismerkedett Cvi Jehuda Melcerrel, a település rabbijával és a híres klocki *jesiváról* elnevezett oktatási intézmény alapítójával.

Amikor Klein elvette Melcer lányát, ott hagyta korábbi *jesiváját*, és Melcer *jesivájában* kezdett tanulni. Miután Melcert *Rehovot* rabbijává nevezték ki, *jesiváját* is ott rendezte be. A klocki *jesivában* folytatott tanulmányaival párhuzamosan Klein rabbinikus képesítést szerzett, és a környező vallásos kibucokban kezdett *Talmudot* oktatni.

Izrael Állam alapítása után Klein bevonult a hadseregbe, és küldetésének tekintette, hogy segítse a hagyományörző katonákat abban, hogy vallásos életmódjukat a többségében szekuláris katonákból és vezetésből álló hadseregben is folytathassák. Klein katonai szolgálata elején változtatta meg családnevét *Amitalra*. A hadsereg kötelékében eltöltött évtizedek alapvetően meghatározták Amital nézeteit. Az 1948-as függetlenségi háború után kinevezték az apósa által alapított rehovoti *Hadarom* *jesiva* rabbijává, ahol mintegy tíz éven keresztül oktatott, és nagyban hozzájárult a

Jehuda Amital

jesiva fejlődéséhez. Az ötvenes évek végén apósával együtt dolgozták ki azt a tervet, amely a vallásos diákok kötelező katonai szolgálatát hangolta össze a *jesivában* folytatott tanulmányaikkal, hogy a katonai szolgálatuk ne szakítsa el őket hosszabban rabbinikus tanulmányaiktól. Amital mindvégig a katonai szolgálat iránti elkötelezettségre biztatta diákjait, és rendszeresen látogatta azokat a katonai támaszpontokat, ahol diákjai teljesítettek szolgálatot.

Az 1967-es hatnapos háború után, amelyben kora miatt már nem vehetett részt, Amitalt felkérték a *Gus-Ecionban* alapított *Har-Ecion* *jesiva* vezetésére. A *jesiva* először *Kfar-Ecionban* működött, két évvel

később *Alon-Svut* településre helyezték át. Itt Amital *Aharon Lichtensteinnel* együtt irányította a jesivát mintegy negyven éven keresztül. A Har-Ecion jesiva a cionista vallásos oktatás egyik kiemelkedő intézménye lett, amely más jesiváktól eltérően a modern kulturális és intellektuális ismeretek széles skálája iránti nyitottságáról vált ismertté. A jesivában tartott óráin Amital számos példát említett a magyarországi zsidóság mindennapi vallásos életviteléből, hogy bemutassa a megalkuvás és a kételyek nélküli vallásos áhítatot, és a vallásos szélsőségek veszélyeit is. A cionista vallásos rabbik többségétől eltérően Amital úgy vélte, hogy az ember életének szentsége előbbre való a *Szentföld* szentségénél. Azt az álláspontot képviselte, hogy a béke érdekében fel kell adni a hatnapos háborúban elfoglalt területeket. 1988-ban részt vett a vallásos cionisták baloldali pártjának alapításában, amely a parlamenti választásokon is indult, azonban nem lépte át a képviselőhöz szükséges küszöböt. 1995-ben, a *Rabin*-gyilkosság után *Simon Peresz* kormányában tárca nélküli miniszterré nevezték ki. Ebben a feladatkörben és élete későbbi szakaszában is az állam és az egyház kapcsolata, az Izraelbe érkező, ortodox zsidó jogi szempontból nem zsidónak tekintett *olék* betérésének problémája, Izrael Állam és a diaszpóra, valamint az izraeli vallásos és szekuláris zsidók viszonya foglalkoztatta. Amital élete végéig jesivája vezetése mellett politikai és társadalmi tevékenység is folytatta.

Amital kiemelkedő hatással volt az izraeli vallásos cionista rétegre. A vallásos cionisták széles körben elterjedt jobboldali és konzervatív világnézetével szemben pluralista, liberális és a békére törekvő vallásos szemléletet képviselt, még azon az áron is, hogy lemondjon Izrael területi követeléseiről. Tanítványok ezrei tanultak a jesivájában, szemléletükre hatott Amital világnézete és pedagógiai megközelítése. Jesivájában végzett tanítványai közül sokan lettek rabbik, jesivák vezetői vagy közszereplők. Amital számos könyvet írt, tanítványai kiadták beszédeit, Tóra-magyarázatait és más eszmefuttatásait tartalmazó köteteket. Amital 2010-ben hunyt el, a *Har-Hamenuhot* temetőben nyugszik. Temetésén *Simon Peresz* államfő, *Benjamin Netanjahu* miniszterelnök és *Ehud Barak* nemzetbiztonsági miniszter búcsúztatta.

Haim Meir Hager - a vizsnici rebbe, az Agudat Izrael egyik vezetője

Haim Meir Hager 1887-ben a bukovinai *Vizsni* (Ukrajna) településen született. Apja, *Jiszoel Hager* a zsidó közösség rab-

bija, a népes és előkelő vizsnici haszid udvar vezetője volt. Haim Meir Hager hagyományos haszid nevelést kapott, és már korán házasságot kötött egy haszid rebbe lányával, majd az erdélyi *Máramaros* vármegyében *Irhóc* (Ukrajna) falu rabbijává választották. A térségben túlnyomórészt a vizsnici haszid udvarhoz kötődő haszidok éltek. Az első világháború kirobbanása után *Jiszoel Hager Nagyváradra* tette át a székhelyét, Haim Meir Hager pedig *irhóci* rabbinikus teendői ellátása mellett többször hónapokat töltött apjánál Nagyváradon, és segítette a haszid udvar vezetésében. Haim Meir Hager a romániai *Agudat Izrael* szervezetének tevékeny tagja lett, és testvéreivel és apja vejeivel együtt az *Agudat Izrael* számos fiókszervezetét hozta létre romániai kisvárosokban. *Jiszoel Hager* 1936-ban bekövetkezett halála után Haim Meir Hager lett az erdélyi vizsnici haszid dinasztia vezetője. A második világháború alatt Haim Meir Hager segélyakciókban vett részt,

Haim Meir Hager

amelyek a lengyelországi menekülteket segítették. A szovjet csapatok előretörésekor, a front közeledtével felajánlották Hagernek, hogy kimenekítik a városból, de ő visszautasította az ajánlatot, és Nagyvárad zsidó lakosaival együtt bevonult a gettóba. Amikor fokozódott a veszély, hogy a gettó lakóit deportálják, Hager engedélyt kapott, hogy munkaszolgálatra menjen. Megszökött a munkaszolgálatból, átjutott Romániába, ahol újra találkozott Nagyváradról elmenekült családtagjaival. A holokauszt után Hager visszatért Nagyváradra, hogy újraépítse a zsidó közösséget, de 1947-ben már nyilvánvalóvá vált, hogy a kommunista vezetés ellehetetleníti a vallásos életet, ezért Hager alijázott.

Hager *Tel-Avivban* telepedett le, ahol öccse, *Eliezer Hager* korábban jesivát ala-

pított, és mivel öccse elhunyt, Hager vette át a jesivát, és a vizsnici haszidok kizárólagos vezetője lett. Apja és más haszid rebbék felfogásához híven, akik nem csupán híveik spirituális életéről, hanem anyagi körülményeikről is gondoskodtak, Hager új városrész tervét kezdeményezte a vizsnici haszidok részére. A terv a lakóházak és a közösségi épületek mellett kereskedelmi és ipari létesítmények kialakítását is szorgalmazta, amelyek munkát adhatnak az ott lakóknak. Az államalapítás után Hager az ultraortodox *Bnei-Brak* mellett fekvő területeket vásárolt fel, majd hosszabb körútra utazott az *Egyesült Államokba*, hogy anyagi támogatást gyűjtson a tervezett vizsnici haszid negyed kialakításához. Sokan kételkedtek a vizsnici haszid negyed tervének megvalósításában, mások gyanakodtak, hogy a vizsnici rebbe felelőtlenül kezeli az adományokat, mégis létrejött a negyed, és néhány éven belül a tervezettnél többen szerettek volna a városrészbe költözni. További, szomszédos területet is megvásároltak, a negyed lakóinak száma pedig több ezerre emelkedett. A vizsnici haszid közösség fokozatosan a második legnagyobb haszid csoporttá vált Izraelben. A vizsnici haszid negyed sikere utat nyitott más haszid városrészek alapítása előtt *Bnei-Brakban* és más városokban is. Haim Meir Hager tevékenyen részt vett az ultraortodox katonai egységek kialakításában is, amelyek lehetővé tették a haszidok számára, hogy katonai szolgálatuk mellett hagyományos tanulmányaikat is folytathassák, és szakképesítést is szerezzenek.

Az évek során a vizsnici haszid csoport Izraelben és világszerte is újabb központokat hozott létre, politikai befolyása önkormányzati és országos szinten is növekedett. Haim Meir Hager az ultraortodox rabbikat összefogó tanács és az *Agudat Izrael* szervezetben a magyarországi és romániai olék csoportjának vezetője lett. 1955-től a vizsnici haszid udvar megbízottját parlamenti képviselőnek jelölték az ultraortodox párt listáján. Haim Meir Hager vezetése alatt a vizsnici haszidizmus - más ultraortodox csoportosulásokkal szemben - a toleranciájáról vált ismertté. Nem nyíltan elutasító azokkal szemben, akik részt kívánnak venni a vizsnici haszid tömegrendezvényeken, vagy akik tanáccsal fordulnak a rebbéjükhez. Haim Meir Hager 1972-ben hunyt el, legidősebb fia, *Mose Jehosua Hager* folytatta a vizsnici haszid udvar vezetését az apja által kijelölt úton.

Menachem Keren-Kratz

Héberből fordította Hunyadi Zsombor

Folytatás a következő számban

(Forrás: izraelinfo.com)

Gottlieb Lea, aki világméreteken megújította a fürdőruha-tervezést

Gottlieb Lea élete akár egy legenda: örömtelen gyerekkor; kamaszkor a második világháború árnyékában, alijs és menekülttábor; másrészt világra szóló siker - Gottlieb Ármin és Lea Gottex fürdőruhagyára, Izrael legnagyobb exportot lebonyolító gyára világméreteken nyitott új utat a fürdőruha-tervezésnek.

Gottlieb Róth Lenke Lea 1918-ban született egy északkelet-magyarországi kis faluban, Sajószentpéteren. Szülei nem boldogultak növekedő lányuk gazdag fantáziájával, és egy este, viharos veszekedés után kidobták Leát a fagyba, és becsapták mögötte az ajtót. A magára hagyott gyereket nagynénje, Regina férjével, Miskával együtt nevelte fel saját lányaként. Ez a gyerekkori trauma mélyen bevésődött Lea emlékezetébe, megtanította arra, hogy csak magára számíthat, és bátran kell megküzdenie az útjába kerülő akadályokkal. Ezek a tulajdonságok segítettek később abban, hogy családjával együtt túlélje a háború borzalmaival, és megváltoztassa az életét. 1938-tól hatályba léptek Magyarországon a zsidóellenes törvények, Lea nem folytathatta felsőfokú művészeti tanulmányait. 1939-ben találkozott Gottlieb Árminnal, egy év múlva összeházasodtak, megszületett lányuk, Miriam, három évvel később pedig Judit.

1941-ben Gottlieb Ármin munkaszolgálatra hurcolták, Lea aggodalma egyre növekedett, fortélyos cselhez folyamodott azért, hogy kiszabadítsa: hamis papírokat szerzett férje nem létező betegségéről és arról, hogy orvosi ellátásra szorul. Miután nem járt sikerrel, olyan szert küldött férjének, amely vörösre színezi a vizeletet, így Ármin néhány nap eltávozást kapott. Vesztélyes lépés volt, ha kiderül, akár Lea életébe is kerülhetett volna. 1944-ben a keresztény Kriszpin Ida névre szóló hamis papírokat szerzett magának Lea és Ármin nem vállalták a kockázatot, fizetség ellenében keresztény családoknál bujkáltak, és óvatosságból, nehogy a szomszédok besúgják őket, két-három hetente új helyre költöztek.

Alija és a családi vállalkozás kezdete

A háború befejeztével a Gottlieb család néhány évet Csehszlovákiában vészelt át, 1949-ben elhatározták, hogy alijáznak. A Balkánon keresztül jutottak el Görögországba, onnan hajóval érkeztek Haifába, és Beer-Jakobba, az oletáborba kerültek. Ár-

min a család megélhetése után nézett, esőkabátgyártásra gondolt - de pénz és varrógép nélkül hogyan kezdjen hozzá? Sikertől megállapodni egy tel-avivi vászonkereskedővel az Allenby utcában, hogy hitelben ad el neki anyagot, majd utánajárt, kik hoztak magukkal varrógépet az olék közül. A varrónőkkel megállapodott, hogy munkájukért akkor fizet, amikor a modellek elkelték. Lea kiszabta az anyagot, Ármin vitte tovább a környék varrónőinek, az elkészült kabátokkal pedig boltról boltba járt, hogy eladja. A bevételből újabb anyagot vásárolt, újabb kabátok készültek, és így kezdődött a legendás vállalkozás.

Átállnak a fürdőruhára

1956-ban a száraz tél nem kedvezett Gottlieb esőkabátjainak. A család észszerű változás mellett döntött: Izraelben eső nem sok esik, de állandó a napsütés, jobb lesz fürdőruhát gyártani.

Gottlieb Lea

1956-ban meg is született az A. Gottlieb márka. A Gottlieb család nem habozott ismert, régi cégek társaságában bemutatni az új fürdőruhákat a ramat-avivi divatbemutatón. 1957-ben újabb és nagyobb divatbemutatóval jelentkeztek a tel-avivi Dan Hotelban. 1958-ban új nevet választottak, a Gottex a nemzetközi piacon is jól hangzott. 1959-ben Ármin a tel-avivi Almonit közben bérelt egy lakást a fürdőruhák gyártására, és próbálkozott az első exporttal, Máltába. 1960-tól kezdve a szépségkirálynő-választás védnökségét vállalta a Gottex a fürdőruhák, cserébe a nőknek szóló lapban szé-

les körű nyilvánossághoz jutott.

1962-ben divatbemutatók során vettek részt Kanadában és Európában, és a Gottex-modellek fényképei megjelentek a nemzetközi magazinokban: *Cosmopolitan*-ben és a *Vogue*-ban. A hetvenes években megváltozott Lea stílusa, természetes anyagokat, etnikai motívumokat, színes nyomásokat, keleti szabásformát, kézimunkát használt. A Gottex fürdőruhákat addig hagyományos vonalak, egységes színek jellemezték, most mindezt kézimunkával és fejlett technológiával ötvöztött színekavalkád váltotta fel. Ezek az alkotóelemek, Gottlieb Lea egyedi kézjegye a következő éveket is meghatározták.

A Gottex fürdőruha meghódítja a világot

1973-ban a Gottex a világ minden tájáról érkező száznyolcvanhat fürdőruhagyártóval együtt részt vett a cannes-i nemzetközi fürdőruha-bemutatóon, és első díjat kapott. Ez volt a Gottex és a divattervezésnek új távlatot nyitó tervezője, Gottlieb Lea első nemzetközi elismerése. Az egyiptomi elnök, Szadat történelmi látogatása Izraelben (1977) nagy hatást gyakorolt Leára. Ármin kezdeményezte, hogy különleges ajándékot adjanak át az elnök feleségének, Dzsíhán Szadatnak és lányainak: a Gottex fürdőruháit. Az egyiptomi elnöki család elfogadta az izraeli elnök és felesége, Jichak és Ofira Navon által egy későbbi alkalommal átnyújtott ajándékot. A történelmi látogatás vonzata, hogy megerősödtek Lea kollekciójában a helyi vonások, és néhány terében izraeli és mediterrán vidéki motívumok jelentek meg. Gottlieb Lea érdeklődését felkeltették a közel-keleti politikai események, a Jordániával aláírt békeszerződés (1994) hatására új modelljein a keleti hímzés hagyományos etnikai elemei jelentek meg. A szabásvonalak az arab hosszú, bő köpeny, a galabie és a kaftán vonalait követték, a ruhadarab hímzését egyiptomi mesterek készítették.

A változással Lea egyre inkább kötődött az izraeli kultúrához, ami mindaddig idegen maradt számára. Bár számos interjúban kifejezte Izrael-szeretetét, és azt a boldogságot, amellyel izraeli életét elkezdte, mégsem vált sosem teljesen eggyé a hellyel. Nem sajátította el a nyelvet, és néhány szó kivételével nem beszélt héberül. Beutazta a világot, de alig járta be Izraelt (interjúi szerint). Egy idő múlva Tel-Aviv központjában, egy luxustoronyházban lakott. Izraeli életformája nem hasonlított a tipikus izraeli

életvitelhez, s ami mégis összekapcsolta az izraeli forrásokkal, kultúrával, hagyománnyal, történelemmel, a hetvenes évek divatjában uralkodó etnikai vonal, és nem a személyes kapcsolat a vallással vagy a hagyománnyal. Hirtelen körülnézett és ihletett merített a sivatag színvilágából, Galilea hegyvidékéből, a Vörös-tengerből és élővilágából, az Izraelt jellemző flórából és faunából. Észrevette az új olék és a Negevben élő beduinok sokféle kézimunkáit. Mindez gazdagította Lea formanyelvét, és a kitáguló környezethez kötötte.

Gottex fürdőruhák

Gottlieb Lea, a hagyományörző holokauszt túlélő lett a divattervezés legjelentősebb alakja Izraelben, és Izrael divatnagykövete az egész világon. A Gottex márka kiemelkedő sikere nyomdokán több izraeli gyár kezdett fürdőruha gyártásba, és a Gottex mozdonyként húzta magával őket.

Gottlieb Lea, a fürdőruha-tervezés újjátója

Lea kiemelkedő sikere támogatta az ön-bizalmát, és bátorította, hogy nagyban gondolkodjon. A hetvenes évektől kezdve Lea számított világviszonylatban a fürdőruha-tervezés újjátójának, az első tervező, akinél a fürdőruha nemcsak használati ruhadarab, hanem divatos formát kap. Az első divattervező a világon, aki nemcsak a fürdőruhát tervezte meg, hanem a tengerparti viselet ruhaegyüttesét, a strandkendőt (*pareo*), a köpenyt, a strandszoknyát, a bő nadrágot. Munkásságát különleges hely illeti meg a nemzetközi divattervezésben, mert nemcsak egyedi modelleket tervezett, hanem új távlatot nyitott egy korábban nem létező területnek, egy olyan életstílusnak, amelyben a fürdőruha nem különálló ruhadarab, ha-

nem a tengerparti viselet egyik része. Válogatott vevőkört talált: a felső körökben élő gazdag nőket, akik luxushajóutakon tesznek kényeztetést, és elegáns fürdőruha-kollekciókat tartanak készletben. A *Szerelme hajó* néven tervezett Gottex-kollekció az egyik legnépszerűbb termékcsalád 1977 és 1986 között.

Könyvek, díjak és hírnév

Elinor és Robert Slater *Great Jewish Women* című könyvében Gottlieb Lea Izrael egyik legnagyobb hatású nőalakja. *Hélele Schoumann* Gottexről szóló könyve pedig a 20. század legnagyobb divattervezőiről szóló sorozat darabja. A Gottex-modellek tervezéséért Gottlieb Leát nemzetközi díjakkal tüntették ki: első díj a nemzetközi fürdőruha-bemutatón *Cannes-ban*; nemzetközi újságíródíj a világviszonylatban kiváló fürdőruha-tervezőnek; első díj a düsseldorfi fürdőruhakollekció-vásáron; milánói ipari díj; az *American Airlines* légitársaság *Dallas*-díja.

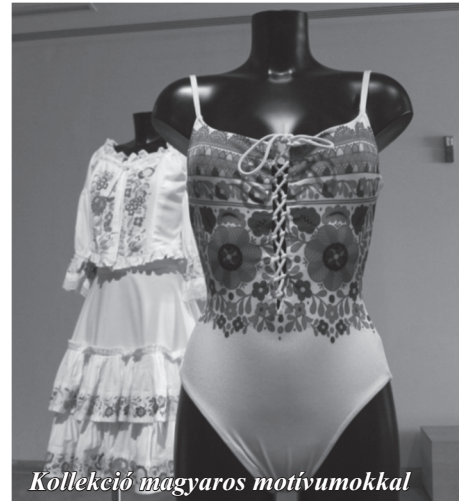
Lea tervezés közben

A Gottex számos izraeli díjat nyert: *Ipari Díj*, *Ben-Gurion*-díj, *Herzl*-díj, *Masada*-díj, *Senkar*-életműdíj; az *Aranytű Díjat* az államelnök felesége, *Aura Herzog* nyújtotta át Gottlieb Leának.

Aszerencse forgandó

1997-ben, amikor felkérték Gottlieb Leát, hogy a függetlenség napi ünnepségen gyűjtson fáklyát, már tudta a kegyetlen tényt: a Gottex olyan mértékben eladósodott, hogy a család kénytelen eladni a gyárat. Mindez azután történt, hogy 1995-ben Ármin elhunyt, és mérhetetlen adósságban hagyta a Gottexet. Leának nagy csapást jelentett férje és élettársa elvesztése, és ez fordulóponthoz vezetett a Gottex életében is, képtelen volt kivergődni az adósságból, amibe belesüllyedt. A hetvenes-nyolcvanas évek gazdasági válságát ugyan sikerült Árminnak állami támogatással átélészelni, de megváltozott a légkör és a fontossági sorrend is Izraelben, a támogatást várók közül a high-tech cégek a lista élére ugrottak, a textilipar pedig lekerült a listáról. A gazdasági irányítás terhével Lea

nem tudott megbirkózni. Az Ármin életében felhalmozódó és rá maradó adósság is azonnali megoldásra várt. Lea kiváló tehetség volt divattervezésben, de minimális üzleti érzéke sem volt, nem boldogult a nehézségekkel, és úgy látszott, a hitelezők nyomására a tel-avivi *Dávid*-toronyházból, luxusotthonából is kirakják. Végül Gottlieb Lea tanácsadói és a potenciális vásárlók között közvetítők segítettek, és eladták a gyárat *Lev Leviev* üzletembernek: az adásvételi szerződés szerint élete végéig a Gottex divattervezője marad.

Kollekció magyaros motívumokkal

Három év tervezőmunka után a gyárban, ami már nem volt az övé, megértette, hogy itt az ideje visszalépni, és lemondani a szerződésben engedélyezett feladatról. Miután a gyár, ahogy más gyárak is, nyereségre számított, szűkült az egykori szabad lehetőség, például abban, hogy már nem rendelhetett korlátlan mennyiségben drága anyagokat, nem alkalmazhatott drága technológiákat.

Lánya, Gottfried Judit halála

2002-ben újabb súlyos csapás érte Gottlieb Leát: lánya, Judit, aki az ifjabbak között aktívan részt vett a tervezésben a Gottexben, váratlanul elhunyt.

Újrakezdés - minden esély ellenére

Nyolcvanhárom éves korában Gottlieb Lea szerettei nélkül maradt egy gyárban, amit alapított, de már nem hozzá tartozott. És akkor feléledt teljes erővel az egész életét végigkísérő kemény akaratereje: nem siratta, ami elveszett, hanem belekezdett újra abba, amit mindenkinél jobban tudott, a fürdőruha-tervezésbe. 2004-ben, nyolcvanhat éves korában megtervezte az új fürdőruhát, a Lea Gottlieb divatmárkát - később Lea néven -, ezzel visszatért a kezdetekhez, az ötvenes évekhez, a férjével alapított A. Gottlieb gyárhoz. Az ihlet a mexikói festőművésztől, *Frida Kahlólól* érke-

zett, aki fogyatékosága és minden létező akadály ellenére sem hagyta abba a festést. Életvidám festményei és az élénk színek Gottlieb Leában is fölbresztették az alkotókedvet. Otthonában, a nappaliban kezdett dolgozni *Szissi Rosenbaum* kíséretében, aki a nyolcvanas évektől Lea jobbkeze volt, majd *Roni Gründland*, aki évekig a Gottexnél dolgozott, segített az új modell bevezetésében. Amikor Lea egészségi állapota miatt már nem tudott dolgozni, *Julia Zisken* tervező vette át a helyét, eleinte Leával együtt választotta ki az anyagokat és mintákat, később kézbe vette a tervezést.

Az asszony krizantémekkel kiállítás

2013-ban *Holonban* az iparművészeti múzeum retrospektív kiállításon mutatta be Gottlieb Lea életművét *Az asszony krizantémekkel* címmel. Ekkor már nagyon beteg volt, érzékszavarai voltak, mégis, a gondozója naponta beültette a nappali foteljába, *Dior* selyemblúzt viselt, és igazgyöngy nyakláncot. Utolsó napjaiban is, betegen és tehetetlenül, ápolói a tel-avivi luxustoronyházban a legnagyobb tisztelettel bántak vele, és nem fordult elő, hogy a nevét az „asszonyom” szó nélkül ejtették volna ki. A

kiállítási anyagot *Ayala Raz* válogatta, és maga mellé vette egykori tanítványát, *Keren Ben-Horint* a *Senkar* főiskoláról (azóta *New Yorkban* tervező) a források rendezéséhez. A lelkes odaadással végzett előkészületek közben Lea egészségi állapota romlott. Nem érte meg a kiállítás megnyitását. Két hónappal a hivatalos megnyitó előtt elhunyt.

Epilógus

Gottlieb Lea halála után is folytatódott a divattervek keresgélése a kiállításához a lakásán. A modellek nem várt helyekről, nemegyszer döbbenetet kifejező kiállítások kíséretében kerültek elő. De a legmegrendítőbb meglepetés a házaspár egykori intim hálószobájában érte a tervek után kutatókat: Lea ágya mellett, az éjjeliszekrény fiókjában fehér bőrkötésű, arany betűs kis imakönyve mellett számos, gondosan fehér selyempapírba hajtogatott, az *Arany Jeruzsálem* kollekcióhoz tartozó tervet találtak.

Ezt a kollekciót 1992-ben mutatták be a németországi *Düsseldorfbán* a fürdőruha és tengerparti viselet kiállításán, ahol Gottlieb Lea a világ legjobb fürdőruha-tervezője díjat nyerte el. Ez a kollekció számára az

életét kísérő minden nehézség ellenére a túlélés, a siker jelképe volt. Fontos volt, hogy gondosan őrizze, mert arra emlékeztette, hogy a legkedvesebb kollekcióját *Németországban* mutatta be, abban az országban, ahol mindent megtettek, hogy családjával együtt elpusztítsák.

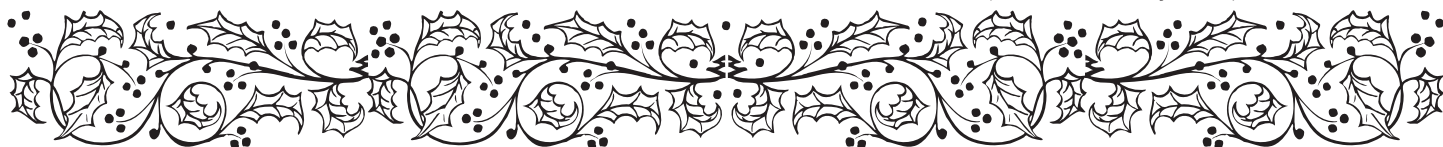
A díjnyertes Arany Jeruzsálem kollekció

Azon az estén Gottlieb Lea táviratot küldött a Gottexnek Izraelbe: ez élete és a Gottex legnagyobb győzelme és pályájának csúcsa. A német közönség felállt, hogy tapsal köszöntse az izraeli divattervezőt, és könnyes szemmel énekelte a kollekció nevét viselő dalt: *Arany Jeruzsálem*.

Ayala Raz
Héberből fordította

Freireich Sommer Ágnes

(Forrás: izraelinfo.com)

A Micve Klub programajánlója

Sváby András

Főiskolai tanulmányait a *Debreceni Agrártudományi Egyetem Hódmezővásárhelyi Főiskolai Karán* végezte 1988 és 1991 között. Az agrármérnöki végzettség megszerzése után a *Magyar Rádiónál* kapott állást. Kezdetben a *Krónika* riportere volt, amelynek később a szerkesztője és vezetője lett. 1993-1994-ben a rádió pekingi tudósítójaként dolgozott. 1997-ig rádiózott, amellyel párhuzamosan a *Magyar Televíziónál* is dolgozott. 1992-1993-ban az *Esti Egyenleg* című hírműsor riportere, illetve 1994 és 1996 között az *Objektív* című műsor főszerkesztője és a *Háló* szerkesztője volt. Az országos kereskedelmi televíziók 1997-es indulásakor, a *TV2* egyik alapító munkatársa lett. Legismertebb magazinját *Napló* címen sugározták, amelynek szerkesztő-műsorvezetője, illetve 1998-tól, 2007-es távozásáig főszerkesztő-helyettese volt. Emellett a *Jó estét Magyarország* című hírműsor bemondójaként és más műsorokban is dolgozott. 2000-ben *Kereszty Gáborral* megalapította az *Interaktív Televíziós Mű-*

sorkészítő Kft.-t, amelynek 2002 és 2007 között ügyvezető igazgatója volt. 2007-ben távozott a *TV2* csatornától. 10 évvel később, 2017. március 12-én új, saját műsorral, a *Heti Naplóval* tért vissza az *ATV* te-

Sváby András

levíziós csatornához.

Édesapja *Sváby Lajos Kossuth*-díjas festőművész. Elvált, volt feleségével, *Enikővel* két közös gyermekük van, *Péter* és *Tamás*. Élettársától, *Andreától* született legkisebb, *Milán* nevű fia. Van egy háziállata, akit néha a *Heti Napló Sváby Andrással*, *Bochkor* forgatására is bevitt. A keverék kutya neve *Karcsika*. *Instagram* oldala is van: *Karcsi On Air* néven.

Főbb filmjei, műsorai: *Mutató* (televízió, műsorvezető), *Az elveszett járat* (dokumentumfilm, rendező). *Üvegtigris 2.* (cameo, 2006), *Nem a Te napod!* (műsorvezető, 2006), *Egy a 100 ellen* (műsorvezető, 2007). Díjai: *Story Ötcsillag*-díj (2002) - az év tévés és rádiós műsorvezetője, *Szécsi Pál*-díj (2007).

Forrás: wikipedia

Mindenkit szeretettel várunk a *Micve Klubban* október 28-án, 19.00 órától egy izgalmas beszélgetésre. Sváby András beszélgetőtársa *Bóta Gábor* újságíró.

BUDAI MICVE KLUB októberi programja

Október 22.
(vasárnap)

18.00 órától „ÉS OTT TALÁLTÁK A SEMMIT” CÍMŰ DOKUMENTUMFILM PREMIER VETÍTÉSE A MICVE KLUBBAN. A film a *Frankel* közösségben készült az *ELTE* és a *Visegrad Fund* közös kutatásának keretei között, mely a *Holocaust helyi emlékezete* dokumentumfilmek negyedik része. A nemzetközi kutatás több helyszínen zajlik: *Csehország, Lengyelország, Szlovákia, Románia, Szerbia és Magyarország* több településén. Célja, hogy feltárja, hogy a különböző generációk zsidó és nem zsidó helyi lakosai emlékezetében hogyan él a Holocaust, a zsidóság és hogyan vélekednek az emlékezetről. A film bemutatóján jelen lesznek a nagyszerű alkotók: **CSEPELI GYÖRGY** szociálpszichológus, a *Magyar Tudományos Akadémia* doktora, az *ELTE* professzora, **KISS RICHÁRD** operatőr, **PAPP RICHÁRD** kulturális antropológus, **SURÁNYI ANDRÁS** Magyar Film Díjas rendező, továbbá **SÜKÖSD ANIKÓ**, az *ELTE Szociológia Doktori Iskola* oktatója. **A BELEPÉS DÍJTALAN.**

Október 28.
(szombat)

19.00 órától SVÁBY ANDRÁS szerkesztő-műsorvezető a *Budai Micve Klub* vendége. Dolgozott a **Magyar Rádióban**, volt pekingi tudósító, a közszolgálati tévé után pedig már kereskedelmi televízióban, a *Heti Napló* című műsora legendássá vált. Majd 10 évre megvált a televíziózástól, de mindennap gondolt rá. *Napló* című műsora az *ATV-en* meglehetősen kedvelt a közügyek, az emberi történetek, a mindannyiunkat érintő problémák érdekes és érzékeny feldolgozása miatt. Beszélgetőtársa: **BÓTA GÁBOR** újságíró. **BELÉPŐ: 1000.- Ft.**

ELŐZETES

November 11.
(szombat)

19.00 órától BESZÉLGETÉS ARANYOSI PÉTER HUMORISTÁVAL a *Budai Micve Klubban*. Az ország egyik legnépszerűbb embere. Még *Londonban* is stadionnyi magyar gyűlt össze, hogy meghallgassa. Civilben is dől belőle a szó. Mondják is róla, hogy ilyenkor is ugyanolyan, mint a színpadon, árad belőle a humor, rengeteget lehet nevetni rajta. Aki a pódiumon hallgatja majd a szóáradatát, és időnként azért közbeszól, **BÓTA GÁBOR** újságíró. **BELÉPŐ: 1000.- Ft.**

Állandó programok

Csütörtökönként

18.00 órától FRANKEL BARÁTI KÖR. Kártya, sakk, társasjáték, csevegés.

Péntekenként

SZOMBATKÖSZÖNTŐ FOGLALKOZÁS OVISOK ÉS KISISKOLÁSOK RÉSZÉRE.

A foglalkozást *Sebdenics Barnabás* és *Hegedűs Dávid* vezeti. Időpont: nyáron 18.30, télen 18.00. Amiben részed lehet: gyertyagyújtás, barhesz evés, zsidó mesék, hórázás, héber dalok, kézműveskedés, dráma játékok, zsidó ünnepek, beszélgetés és persze új barátok. Várunk sok szeretettel a *Mezúze* klubban. Részletek: www.frankel.hu

BUDAI MICVE KLUB

Frankel Leó úti Zsinagóga kóser rendezvények kiváló helyszíne

Esküvő, bar/bat micva, születésnap, céges rendezvények, villás reggelik teljeskörű szervezését és lebonyolítását vállaljuk.

Információért, referenciákért hívjon a következő telefonszámon:

06 30 4141-640 (Arató Judit)

Budai Sófár

A BZSH Budai Körzet és a Frankel Zsinagóga Alapítvány havonta megjelenő kiadványa
Elnök: Tordai Péter • Rabbi: Dr. Verő Tamás • Klubvezető: Arató Judit
Főszerkesztő: Sárosi Viktória (sarosimaci@gmail.com, 06-30-551-2002)
A szerkesztőség címe: 1023 Budapest, Frankel Leó út 49.
Iroda: Sárosi Éva • Irodai órák: hétköznap 7-13 óráig • Telefon: 326-1445
Internet: www.frankel.hu • E-mail: info@frankel.hu
Nyomdai előkészítés: Katisch • Nyomda: Gléda Kft.
Támogató: Frankel Zsinagóga Alapítvány